

Muistelmia vienankarjalaisesta runolaulajasta Miina Huovisesta

Yhä kauemmaksi ja kauemmaksi jää meiltä kalevalainen aika, Karjalastakin, jossa viimeksi on vanhoja virsiä laulettu, jossa kauimmin ovat vanhat hyvät tavat säilyneet. Vanhat kalevalaiset laulajat ovat vaipuneet hautaan toinen toisensa jälkeen. Pois ovat jo taattojen luo joutuneet mainiot Miihkaelit, kuulut Shemeikatkin, pois monet muut. Vain jotkut harvat vaipuvaikäiset vanhukset ovat enää jäljellä muinaisista ikirunojistamme.

Poissa on jo *Mina Huovinenkin*, Suomen puolella elänyt, Vienan-Karjalan laulajakuntaan kuulunut tietomiehemme. Siitä on jo yli kuusi vuotta kun ukko heitti tämänilmaiset raatamisensa ja muutti tuolle ilmalle »suuriih syntylöih».

Kiannan syrjäisimmillä perukoilla Vuokin laidoilla lähellä Venäjän rajaa, pienen Hietajärven pienessä kylässä eleli Miina pienessä pirtti pahasessaan.

Miina oli vanhaa laulaja- sekä tietäjäsukua, niin-kun monet muutkin parhaat laulu- ja tietomiehemme. Isoäidistään, *Toarielta*, jota aikoinaan, v. 1845, oli Europaus käynyt laulattamassa, oli hän enimmäkseen taitonsa oppinut sekä omalta maamoltaan *Annilta*, joka oli Latvajärveltä kotoisin. Toarie eli myös Vienan tyttäriä onnakka Niskajärveltä syntyisin ja tuli palvelukseen Kiannan Saarivaaralle, ja siellä hänet yhytti toinen Vienasta vierinyt, Venähältä sotaväen ottoa paennut »biegloi», *Lari Huovinen*, joka myös kasakoi Kiannalla. Siinä kun molemmat vieraissa elettiin, niin hyvin tultiin tuttaviksi, jopa viimein »yhtynnyttiin» elämään yhdessä. Lähdettiin Salolle elinsijaa etsimään ja tultiin rajamaille, *Kuivajärven* niemelle. Lehmä tuotiin mukana, puuhun sidottiin ja alettiin rakentaa pirttiä. Ei ollut »ni mitä eläjää siinä vielä... siitä se on vasta Kuivajärven niemi alkuun lähten». Ja nyt on niemellä viisi karjalaista salotaloa, samaa sukua.

Larilla oli kolme poikaa: *Iivana, Lari ja Timo*. Toiset jäivät kotiniemelle, mutta Timo muutti pari neljänneestä idemmäksi *Hietajärvelle*, aivan Venäjän rajalle, josta osti Ahtoselta talon ja siinä rupesi raatamaan. Hyvin tulikin Timo toimeen. Peltoa hän vain vähän raatoi, mutta oli suuri »räämänkaupitsija», joka »lasikojussa ja aisatiuvuissa ajeli ympäri maita ja myyskeli tavaraa ja toi rahoja kotiin. Mutta sitten 60-luvulla, kun Timo jo oli vanha ukko,, paloi talo kaikkine rahoineen ja rihkamineen, ja niin köyhtyi rikas kupetsi melkein puille paljaille.

Timolla oli viisi poikaa: *Nihvo, Miina, Ohvo, Jaakko* ja *Timo* sekä kaksi tyttärtä *Muorie* ja *Anni*. Kotijärven ympärille asettuivat pojat elämään omilla pirtteissään, niin että järvi sai rannalleen kohta viisitaloisen heimokunnan. Tyttäret joutuivat miehelään. Kuolleet ovat pojat jo kaikki, nuori polvi jo on jatkamassa isien töitä korven ahertelussa.

Timo ei ollut laulaja, ei ollut hän malttanut ottaa oppia maamoltaan. Mutta Timon pojat, Miina, Ohvo ja Jaakko kuuntelivat vanhan maamon ja oman maamon laulantaa ja panivat virret mieleensä. Paraimmiksi laulajiksi kehittyi Miina, joka oli hyvin tarkkapäinen.

Miehiksi vartuttuaan tuli Miinastakin kaupppamies sekä kotikontujen raataja.

Emännän nouti Miina aina Luvajärveltä asti, yli 30 virstan päästä Vienasta, *Iiro Valtasen*, Tometjen tyttären, joka myös oli laulajan sukua. Iiron taaton maamo *Ustenie* oli laulaja sekä tietäjä. Ja osaa Iirokin, joka vielä elää kahdeksissakymmenissään, laulaa virsiä ja, ainakin häärunoja.

Miinoan kylän praasnikoilla kohtasi Miina Iiron ja siitä heti niin kiintyi, jotta syksyllä »tultiin perihäm». Kaksikolmatta vuotias oli kosija silloin ja tyttö vasta seitsemännellätoista. Eikä tietänyt tytär odottaa Miinaa, sillä »olihan siellä muita purlakkoja parempia ja mieluisempia. En tietän, jotta hän milma tulou kosjomah... yhen kerran vain siellä kisaimma». Niinpä tyttö antoikin kosijalle aparat, illalla kun kävi kysymässä. Mutta aamulla »en mie joutunut yhtä sultshinoa ajella huomeneksella, kun hyö tulloh... piesoako hyö tullah». Sintsoon kutsuu Miina Iiron tarinoilleen, kysyy: »a, mitä sie varajat? Etkö sie luule minua silma elättävän... Kyllä mie niinkuin muutkin». Ja huippasi nenäliinalla olkapäähän. Siitä Iiron mieli muuttui, niin, että mennä piti, mennä vastoin oman heimon tahtoa. Sillä »kai kun mieli muuttuu, ni rupiee menemäh». Jälkeenpäin sitten Iiro tästä joskus huomautti ukolleen, jotta »siinä sie, mitä tietohutta laajit». Mutta ukko vain naurahti: »vielä näitä pitää tietohuvella... eikö häntä tietämättä soa yhtä akanroatu».

Heti miehen mukaan lähti Iiro. Oli pahin syksyrospuutto, kun lähdettiin salolle astumaan, järvetkin olivat niin pahimmoillaan, ettei päässyt veneellä kulkemaan, vaan täytyi astella ympäri. Jopa häädyttiin kerran yöksi kalasaunallekin. Mutta »sulhasen kera oli niin hyvä kulkie, ta hyvä olla kalasaunalla». Kun saunalle tultiin, pahaiselle pöksälle, sanoi Miina: »elä sie hätäile ei tässä vielä mien koti uo!»

Vaikka ei paljon paremmin ollut Miinan kotonaan silloin. Siellä »kun peässä sinne huilu peässä, ni vallesmanni tul kirjutuksille ukon veloista, ja sitten piettiin auksuun».

Kuusi vuotta oli Miina naisineen taaton kodissa. Sitten erosi hän ja teki pirtin lähelle kotitaloan, »yksin omista kulakoistah», ja siihen muutettiin elämään. Hankki Miina jo elämään Murhijärvellekin, parin neljänneksen päähän sydänmaahan, pirtinkin jo sinne nosti, mutta kun kontio siellä ei antanut karjalle rauhaa, täytyi paeta pois ja muuttaa pirtti ihmisten ilmoille.

Siinä sitten elettiin ja raadettiin. Entisiä peltoja ei ollut kuin pieni otratilikka ja pahainen pottumaa. Mutta yhdessä Iiron kanssa kuokittiin lisää, jopa yöt päivät oltiin toimessa. Halmettakin raadettiin salolle, isoja huuhtia kaadettiin ja poltettiin, mutta väliin kävi niin, ettei kaskeen kasvanut »ei pystyä kortta». Niittyjä perattiin salojen kosteikkopakkoihin, ja lemmiä elätettiin konsa pari, konsa kolme, vielä joku lammas ja vasikka, jopa hevonenkin.

Kalastelemaan oli ukko ahkera ja lintua pyytämään. Ja hyvä oli saamaankin, oli semmoinen keinokas mies,

että oli aina onni matkassa. Monesti lintutakan kera taikka kalatukan tuli huomeneksella jo niin aikaisin, että eukko vielä oli nukkumassa ja herätti hänet: »nousehan pois kaloa puhkomah, lintua nyhtämäh, jotta rokkoa soamme!» Repoja pyysi Miina ahkerasti ja sai useita kymmeniä. Repojen päät ja raadot heitelti hän aina ladon katolle, että nokkijalinnut saivat siellä käydä korjaamassa. Tuohisessa tujassussa oli ukolla ketun pyyntivehkeet.

Ja niin elätti Miina eukkonsa, niin ettei ollut puutospaikkoja. Ei kieltänyt syömästä, ei juomasta, kaikkia oli...»

Mutta lapsia pariskunnalla ei ollut, ei poikaa, ei tytärtä »ei alkuakaan, ...ka mäen tiijä, mitä he milulle niitä ei Jumala antan». Ottotyttöjä koettivat ottaa kasvattaakseen, mutta nekin aikuisiksi tultuaan menivät miehelään ja jättivät vanhat yksinään elämään.

Jo nuorena tyttönä ollessaan, kun ei vielä ollut edes »täysrahkehinenaan», oli Iiro saanut ilmoituksen vastaisesta kohtalostaan. Oli kerran toisten tyttöjen kanssa »vieristän kesellä» (joulun aikana) mennyt naapurin ikkunan taakse »otattelomah» tulevia tapauksia, jotta ken mitä kuulee, minne päin miehelään vietänehe. Ka, Iiro kuuli, kun Sirkein vanha Iivana laulella jurotteli vanhoja runoja, ja niin painuivat ne runot mieleen, jotta Iiro siitä päätti, että »miepä saan tietäjän miehen».

Niinkuin sitten saikin.

Sillä tietäjä Miina oli ja kylän paras *patvaska*, joka monet parit patvaskoi yhteen, niin ettei siihen pahat päässeet pilojaan tekemään. Miinalla kun oli semboiset varat. *Patvaskan sauva* oli hänellä pihlajainen ja siinä siipioravan nahka, ja oli hänellä patvasen *varavyö*, johon oli pieneen mashikkaan ommeltu laatonaa, otranjyviä, kivensilmistä otettuja ja kormassa oli hänellä pullossa hetevettä. Näin kuin kiersi nuoren parin ja vielä tulisoihdun ja kirveen otti käteensä ja asetti nuoret seisomaan toinen jalka riehtilässä, niin eivätpä totisesti siihen pahat eivätkä kateet silmänteet pystyneet. Viisikymmentä paria ehti Miina nuoria toisiinsa sitoa. Praasniekoilla ne aina hänen luokseen tulivat: Salmella, Kostamuksessa, Kontokissa, Miinoassa, Kiimasjärvellä, Akonlahdella, Kivijärvellä, Latvajärvellä.

Muitakin varomiskaluja ja taikakompeita oli Miinalla kaikenlaisissa pusseissa ja vakkasissa ja tujassuissa: karhunkalloa ja -hammasta, karhunkäpälää, kynttä ja -sappea ja -kulkutorvea, kaikkea oli ukolla tallessaan.

Monesti hän sai niihin turvautua, monesti tultiin häneltä apua etsimään. Ukko kun tiesi neuvot kaikenmoisiin tauteihin, ja hänellä oli selvillä kaikkien synnyt: raudan, tulen, pakkasen, madon, metsän, kiven, puun synnyt... Niin että hän kyllä keinot kaikkiin tiesi.

Kaikenlaiset kummat hän osasikin parantaa. Mikitän akkakin kuin oli niin kehnona, ettei päässyt selältään lekahtamaan, »mäne tiijä mi hänellä oli», niin että kahden hengen piti saunaan kantaa, lupasi: »kun päästänet minua tästä, ni puksut ta pajian annan palkastan». Miina seunassa vain kylvetti ja kohta akka asteli jalkasin pirttiin. Rennen akasta taas »katoi maito», ja senkin pilauksen ukko paransi. Kiimasjärvellä sattui Miina tekemisiin kalman tartunnan

kanssa. Oli siellä mies löytänyt pellostä pääkallon ja potkaissut sen järveen. Mutta niin oli sitä kalma mieheen kamalasti käynyt, jotta lopulta sauvoissa täytyi miesparan kulkea. Alkoi kalma niin kujuttaa, että aivan meni, meni ja meni ja meni kalmalle käsin. Mutta Miina sai kylvetellä, niin pakeni kalma ja mies tuli aivan terveeksi.

Erähästi taas oli jossakussa työssä surkea muokkaa-jatauti, »mäne tiijä, mi silloin olloo... tottapa se on hos mi toispuolehinen, mi muokkauttaa, kun muokkautuu niin jot koku suusta käyp...» Alkoi kerran taas muokata tyttöä, kun hän makasi kiukaalla. Silloin ukko näppäsi tytön syliinsä ja vei ulos ja pyöritteli lumihangessa kotvasen. Eikä ole iässä tyttöä enää toispuolehinen muokannut.

Maksua ei Miina koskaan avunannostaan määrännyt. Otti sen, minkä kukin halusi antaa, konsa annettiin rahaa, konsa vaatteita, konsa mitäkin. Kiimasjärven ukko työnsi kalmanpäästöstään koko kolme ruplaa.

Pienoinen äijänkääkkä oli Miina ukko vain, jopa matalampi Iiroansa, »vaan maastapa hän ponnisti, jos pienikin oli». Ja sitä tulisemmin. Varsinkin loitsiesaan hänen luontonsa oikein nousi. Lakitta päin luki hän sanansa ja kovalla äkeällä äänellä. Ja kun hän kylpyyn vei sairasta, silloin hän vasta oikein kauhtui ja äikeytyi, pissalillakin saunassa ampui, jotta läksivät pirut liikkeelle.

Mutta ei ukko silti kuitenkaan pahanluontoinen ollut, vaan puhelias, leikkisä vaari, joka vierasta puheella hyvillään piti, ja raski kyllä ruualla ja teevesilläkin hyvittelä.

Unissaan sai ukko monesti edeltäkäs ilmoituksen tulevasta vierahasta ja avunetsijästä. Tiesipä toisinaan, millainen vieras tulee ja mitä apua hän tarvitsee.

Vanhoja kalevalaisrunoja osasi Miina laulaa pitkän virren Lemminkäisestä ja Päivölän pidoista, jolloin

»Savu soarella palavi,
tuli nimen tutkaimessa,
pien ois sovan savuksi,
suuri paimenen tuloksi:
Päivölä pitoja hankki,
Soarijoula juominkia...

Useasti ukko laulella hyreksi itseksensä, konsa verkkoa kutoi, konsa paikkasi, konsa mitäkin istumatyötä teki. Jo v. 1872 oli Borenius häntä yökauden laulattanut, kun toiset naapuripirtissä kisasivat.

Oli Miina osannut soittaa »kielin kanteloakin», mutta minne lienee jo soittokapinekin kadonnut.

Vanhaksi ukko eli, aina kahdeksiinkymmeniinsä ennätti, syntynyt oli hän noin v. 1831 tai 1832. Jo pari vuotta läsi hän ikäloppua, niin ettei miehen toimiin enää kyennyt. Niitylläkin kyllä yritteli olla, mutta sen verran vain jaksoi, jotta rukoja kokoili ja muurinsa kera heiniä sapiloilla latoon kanniskeli. Mutta muorin haravoidessa ja niittäessä vaari lepäili.

Mutta sitten viimeisenä talvena otti ukon niin koville, ettei hän enää paljon pirtistä liikuskellet, ottipa niin armottomasti, ettei voinut edes olla pitkällään, ei kylellään eikä selällään loikoa. Kosinolla kiukaan kupeella oli hän yöt päivät polvillaan ja ryntäillään kyhjötti kiukaan päällystää vasten, tyyny kyynäspäiden alla. Niin kulutti tietäjä rukka viimeisen tämän-

Jatkuu siv. 24

„Maailman suurin kerääjä” Samuli Paulaharju

Kynttilän päivänä, 6. 2. 1943 päättyi professori Samuli Paulaharjun mainen vaellus. Väsymätön matkaaja, uuras tutkija, tietäjä, taitaja, kerääjä siirtyi sinne, mihin häntä ennen suuret tekijät olivat siirtyneet.

Samuli Paulaharju teki jättiläistyön vähäisin aineellisin mahdollisuuksin. Vähän hän eläessään sai tunnustusta, vähän ulkopuolista tukea. Ja kuitenkin hän jätti jälkeensä henkisen perinnön, jonka arvon vasta jälkipolvet tulevat täysin oivaltamaan. Hänen nimensä piirtyy kirkkaana kirjallisuutemme historiaan esimerkkinä etevästä tyyliniekasta. Kansantietouden kerääjänä ja tallettajana on hänet asetettava nimekkäimpien kansanrunouden kerääjien rinnalle. Ei ole turhaan sanottu, että hän on maailman suurin kerääjä, sillä Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kokoelmissa on 60.000 numeroa hänen keräämäänsä materiaalia.

Samuli Paulaharjun kuva jäisi kuitenkin epätäydelliseksi ellei lisäksi mainitsisi, että hän oli etevä pedagogi, taitava piirtäjä ja kuvittaja valokuvaaja, murteiden taitaja ja tuntija vain eräitä näkyvimpiä hänen ominaisuuksiaan mainitaksemme.

Meille karjalaisille läheiseksi on Samuli Paulaharju tullut monilla keruumatkoillaan rajantakaisessa Karjalassa. Hän on sekä kynällään että sydämellään täydentänyt sitä myönteistä kuvaa, jonka V. A. Ervasti loi Karjalasta, sadun sinisestä kukasta.

Hänen kuvauksiaan matkastaan Karjalassa tapaamme useissa hänen teoksissaan. Kaudneimmat ja herkimmat ehken teoksessa »Kuva sieltä toinen täältä». Myös oman lehtemme palstoilla on hänen kynänsä jälki osoittanut, osoittanut vakuuttavalla tavalla hänen tunteuksiaan Karjalaa ja karjalaisia kohtaan.

Seuramme merkivuotena on toimituksen tarkoituksena julkaista kuluvan vuoden aikana eräitä Samuli Paulaharjun aikaisempia kirjoitelmia uudelleen. Ensimmäisenä julkaisemme toisaalla tässä numerossa hänen muistelmansa hietajärveläisestä tietäjästä ja runontaitajasta Huovis-Miinasta eli Pikku-Miinasta. Kirjoitus on aikaisemmin julkaistu seuramme julkaisemassa »Karjalaisten Sanomat» nimellä ilmestyneessä lehdessä v. 1919.

Liekö sattuma vai sallimusko sen aiheutti, että hieman ennen Samuli Paulaharjun kuolemaa Etelä-Pohjalainen Osakunta tilasi Paulaharjun muotokuvan juuri Alpo Sailolta, jo edesmenneeltä suurelta kuvanveistäjältämme. Niin Paulaharju kuin Sailokin olivat vihkiytyneet kansalleen. Kumpaisessakin heissä eli viimeisten suurten tietäjien henki. Ei ole ihme sen

vuoksi, että Sailon pronssiin muovaamat Samuli Paulaharjun piirteet ovat meille läheiset ja rakkaat. Hiljaisen hyvän ja vaatimattoman ihmisen on Sailo ikuistanut. Mutta hän on luonut myös hengen ylimyksen, jonka ympärillä ikäänkuin leijuu salaperäisyyden tuntu, se syvälle näkevä tietäjän henki, joka aina sävytti Samuli Paulaharjun olemusta.

A. L.

Jatkoa siv. 26.

ilmaisen talvensa. Pieni lampputuiju paloi kaiket yöt valaisten pikku pirttiä ja kyhjöttävää ukkoa ilahuttaen. Muori kyllä joskus »muroi», jotta »öljyä poltat äijäin!» Mutta ukko arveli: »eiköhän tuo, hotj, minun ajaks tapoa!»

Viimeinen nedäli oli kuolevalle kaikkein kovin, ei edes voinut kiukaalla kyhjöttää, oli semmoiset tuskat, ettei saattanut muuta kuin täytyi istua yletaikojaan. Pariin viikkoon ei ukko enää voinut edes syödäkään, ei edes pientä hiventä jumalanhyviä. Yritti kerran sankia maistaa, ka ei mahtunut alas. »Tottapa se Jumala vatsan niin täyvytti.» Kahvia vaari vain joi, jopa eli sillä koko talven, kolmin neljin kerroin päivässä otti, konsa kaksi. Joskus yöllä kosinolta lömpi itsekin kahvia keittämään ja herätti muorinkin sitten juomaan.

Mutta vaikka kuolema ukkoa niin kidutti ja kiusasi, oli pyhän laskua (laskioista) pyhänä päivänä, jälkeen juolisen, ukko uupui tuskiinsa ja pääsi taatojensa maille. Vuokinjärven Kalmasaarelle* ukkopokoiniekkä haudattiin. Omalla hevosella vainaja saarelle vietiin ja itkettiin Tuonelan turpeeheseen. Papitta, pyhittä miehittä**) vain hautaaminen toimitettiin eikä ole pappi jälkeenkään käynyt hautaa siunaamassa. Ei ole kuollut, eikä muorikaan sitä kavnannut. Sillä ukko oli, ja samoin on Iiro-muorikin starovieroja, vanhauskolaisia, jotka eivät käy papin luona »pokalyeniassa», sillä »se on meän pokelena, ku akkajoukko keräyvytäh ta molitah».

Ja niin lepää vanha tietäjä ja laulaja Kalmasaaren kammiossaan vain sukunsa saattamana ja siunaamana harmajan hautaristin alla.

Samuli Paulaharju.

*) Järvi on Suomen ja Venäjän rajalla ja raja käy Kalma saaren poikki.

**) Pappi asuikin Oulussa asti.